

UDK: 262.12 (497.6)
929 Stadler, J. (044)
929 Brlić, A.T. (044)

Pregledni članak
Primljeno: 10. 3. 1999.

Pisma Josipa Stadlera Andriji Torquatu Brliću

MATO ARTUKOVIĆ

Hrvatski institut za povijest, Slavonski Brod, Republika Hrvatska

Autor donosi pisma iz mladosti Josipa Stadlera iz razdoblja od 1860. do 1868. Pisma su upućena Stadlerovom zaštitniku A. T. Brliću, a čuvaju se u Arhivu obitelji Brlić.

U Arhivu obitelji Brlić u Slavanskom Brodu sačuvano je 17 pisama Josipa Stadlera Andriji Torquatu Brliću, pisanih u razdoblju od srpnja 1860. do veljače 1868. Četiri pisma pisana su iz Zagreba, a ostala iz Rima, gdje je Stadler dovršavao svoje intelektualno formiranje.

Pisma nam otkrivaju detalje iz učeničkoga i studentskog života mladoga klerika, zahvalnog za materijalnu pomoć i svu zaštitu kojom ga je, nakon teških životnih iskušenja, zaogrnuo ugledni sugrađanin. Ona nam, nadalje, prikazuju sličice svagdašnjice iz Colegija Germanico-Hungaricum, gdje je Stadler bio smješten kao student, i uz to njegovo viđenje duhovnoga i vjerskog stanja u Italiji u burno doba velikih političkih promjena u ovoj zemlji. Već u ovim pismima možemo zapaziti Stadlerovu odanost Crkvi, Papi, simpatije za Papinu borbu protiv liberalnih vlada u mnogim europskim zemljama, koje su počele provoditi sekularizaciju otimajući Crkvi jednu za drugom domenu njezinoga utjecaja, napose na području školstva, bračnoga zakonodavstva i sl.

Pisma će nam jasno otkriti veliki utjecaj koji je Brlić izvršio u nacionalnom i rodoljubnom sazrijevanju mladoga Stadlera. U pismu od 15.11.1862. Stadler izričito kaže da želi "svoje strahopočitanje pokazati onom, koji me je narodnjim napajao duhom, koji me je pri svakoj zgodi nukao na ljubav prama domovini." Njegov prijatelj sa studija u Rimu, vlč. Müller, zapisao je o Stadleru između ostaloga: "Što se tiče narodnosti, bio je vatni hrvatski nacionalist, bio je Hrvat dušom i tijelom (Croata ex toto corde)"

Još tri činjenice, važne za Stadlerov život, otkrivaju nam se iz ovih ranih pisama mladoga klerika. Na njegovu formaciju presudan utjecaj izvršili su isusovci. On je do smrti ostao odani poštovalac njihovih odgojnih metoda, oblika pobožnosti i stila duhovnoga života. Kao mladić upoznao je njihovu

angažiranu brigu oko izdavanja knjiga na hrvatskom jeziku i cijenio njihov rad na promicanju hrvatske kulture, što je nesumnjivo bio također razlog njegovih velikih simpatija prema isusovcima i njegova povjerenja koje im je iskazivao.

Uz to, Bosna mu je bila zarana na srcu. Smatrao je da prvi impulsi njenoga oporavka moraju poteći iz Hrvatske. Brodu je u tom smislu davao osobito značenje. Ovaj grad, već po zakonu gravitacije, bio je u njegovim mislima predodređen da započne misiju ponajprije na prosvjetnom i na socijalnom polju. Stadlerova želja da se otvori realna gimnazija i sirotište za Bosance u Brodu nije ostvarena, no sama ideja svjedoči koliko je već kao mladić Stadler razumijevao značenje Bosne i na koji način je shvaćao dužnosti svoje Domovine prema nesretnijoj subraći. I na kraju, i u ovim pismima otkrivamo načela čovjeka, koji je nepokolebljivo odan Crkvi. Ovom rano izgrađenom načelu Stadler je ostao vjeran do kraja života.

Prema tome, već u pismima mladoga Stadlera, koja ovdje objavljujemo, otkrivamo ona njegova životna načela, koja su mu s jedne strane osigurala mjesto među najzaslužnijim Hrvatima i ljudima Katoličke crkve svoga vremena, kako reče Matoš: "On je svakako velik biskup i - velik karakter. Ne znam je li najbolji političar, ali je danas nesumnjivo najveći Hrvat, možda najveći čovjek u Bosni, od kojega većeg ne vidimo u suvremenoj Hrvatskoj." S druge strane, jugoslavenski ideologizirana historiografija s Viktorom Novakom na čelu načinila je od Stadlera utjelovljenje svega zla. Za sve sukobe u Kraljevini Jugoslaviji, prije i za vrijeme drugoga svjetskog rata, Stadler predvodi četu najtežih krivaca. Prema Novaku, nož za klanje "oštrio je decenijama velik broj isusovaca i svjetovnih svećenika sa zloglasnim mračnjacima i srbožderima sa nadbiskupom Stadlerom i Šarićem na čelu." Taj se nož eto oštrio u isusovačkoj gimnaziji u Travniku, koju je osnovao Stadler. "Tu su se cijele generacije hrvatske omladine zapajale mračnjačkim duhom vjerske i nacionalne zagriženosti i mržnje." Ili čak: "Od Stadlera do Pavelića vodi jedna prava linija, kao i od Starčević-Franka do Pavelića", tvrdio je, očito ne zabrinut previše za istinu dr. Viktor Novak, i time je na neki način odredio i pogled službene politike u komunističkom periodu.

Međutim istraživanja objektivnijih istraživača i tada su pokazala krhkost "istine" dr. Novaka, a najnovija istraživanja pokazuju potpunu neutemeljenost optužbi.

Budući da se radi o velikoj i neobično važnoj osobi druge polovice 19. st. i prvih desetljeća 20. st., koja je uz to desetljećima predstavljala simbol i znak osporavanja, držimo da je vrijedno javnosti predstaviti sve što je vezano za ovu osobu. Pisma iz mladosti, u kojima se nazrijevaju načela koja i kasnije možemo pratiti, svakako su izvor s kojim se javnost treba upoznat. Četiri od ovih sedamnaest pisama objavio je fra Rastko Drljić u "Hrvatskoj straži" br. 33, 34, 35 i 37 od 1932. Pod naslovom "Korespondencija A. T. Brlić - dr. J. Štadler". I ta, kao i sva ostala pisma koja je Stadler pisao svome zaštitniku Andriji T. Brliću, a čuvaju se u Arhivu obitelji Brlić, objavljena su u prilogu koji slijedi.

1.

Stadler zahvaljuje Brliću na nekoj učinjenoj usluzi i pažnji kojom ga ovaj prati. Brlić mu preko Mesića poklanja 10 for.

Velepoštovani gospodine!

Po nalogu vašemu, koji ste mi po gospodinu Mesiću¹ dali, pišem i obznanjujem Vam da će razpust 28. ovoga mjeseca biti. Čuvši to od rečenoga gospodina veoma se razveselih, što ste se Vi tako za mene zauzeli. Buduć da se nesjećam da sam kada tu priliku imati mogao, Vaše se uljudnosti vrjednim učiniti, zato sam tim većma obvezan na Vašoj se milosti i dobrohotnosti, koja mi je sada u dio pala, zahvaliti. Istina je, da su ovo samo prazne reči i da bi kakovo drugo naplatjenje slěditi moralo; nu za sada Vas molim, da barem moju volju primite, dok u takovo stanje postavljen nebudem, da svoju volju i činom nepokažem i Vam ljubav ljubavlju nevratim. Bog nek Vam Vašu dobrohotnost zato naplati s blagoslovom postojanim zdravljem. Ja se medjutim priporučam Vašoj milosti i dobrohotnosti i ostajem s obvezanim Vam štovanjem

kao

najponizniji sluga
Josip Stadler

U Zagrebu 8/7 1860.²

(Opaska Andrije Torquata Brlića na početku pisma: "Mati pisah da mu da na put 10 for.").

2.

Stadler osjeća zahvalnost prema Brliću i čestita mu imendan.

Velepoštovani gospodine!

Svaka mi je prilika dobro došla, pri kojoj Vam svoju zahvalnost iskazati mogu. Pa gle! Eto mi se sada ta prilika pruža, jer se približava danak željno očekivan, danak najme Vašega slavnoga imendana. A ja neću da propustim tu lěpu priliku, već ju hoću veseljem da upotrebim prinašajuć danas svoje želje. Iz svega serca hvalim Bogu, što Vam je dao, da ste i ove godine Svoj imendan zdravo i sretno doživili i ujedno želim: da Vam Bog još mnogo takvih doživiti dopusti te da Vas takodjer i zdravljem obdari, da uzmognete na polju naše mladjahne literature i dalje neumornim trudom kao i dosele raditi, i ne samo

¹ Matija Mesić (1826.-1878.), također Brođanin, prvi rektor obnovljenoga Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu.

² Stadler je krenuo u školu u jesen 1849. u Brod. Godine 1855. primljen je u požeški orfanotrofij kao besplatni pitomac i učenik niže gimnazije, koju je završio 1859. kada je prešao u Zagreb. Zalaganjem skrbnika Wegheimera primljen je kao besplatni pitomac u Nadbiskupsko sirotište sv. Martina u Vlaškoj ulici i 1860.-61. započeo pohađati nižu gimnaziju u Nadbiskupskom sjemeništu. Potkraj 1862., a opskrbljen svim preporukama kardinala Haulika, a da još nije ni maturirao, Stadler je nastavio studij na isusovačkom sveučilištu Gregoriana u Rimu. O godinama Stadlerove formacije v. izvrsnu studiju mr. Zorana Grijaka, Josip Stadler do ustoličenja za vrhbosanskog nadbiskupa 1882. godine, koja je na žalost još u rukopisu.

Sebi neumerlu slavu steći, no i našu domovinu svojimi slavnim děli obogatiti. Primite ovu iskrenu u znak velikoga moga počitanja i ujedno Vas molim da mi i u buduće Svoju milost poklonite. Stim ostajem

Vaš

najponizniji sluga
Josip Stadler

U Zagrebu 26. Stud. 1860.

3.

Stadler s puno poštovanja zahvaljuje za pomoć i pažnju kojom ga Brlić prati i čestita mu Novu godinu.

Velepoštovani gospodine!

Opet mi sreća u dio pade, da Vam mogu svoje želje prinositi. A i nemožu propustiti dana ovoga nezahvalivši se na tako nedvojbenih dokazih dobrohotnosti Vaše prema meni. Ta i sam bih se nezahvalnim nazvati morao, da Vam iskreno nebih na novu godinu čestitao! Istina je, da su to samo prazne reči; ali one dolaze iz serca, komu je svaka himbenost nepoznata. Obvezanim se dakle ćutim za izkazavša mi u prošloj godini dobroćinstva se zahvaliti i Svemožnoga moliti, da Vam sve to stotruko nadoknadi. - Bože daj, doživili još mnogo godina u podpunom zdravlju i sreći, meni na utěhu, domovini pako našoj junačkoj na ponos i diku. Goruće ću moliti svaki dan Višnjega, da po sve dane života Vašega nad Vami svojim svetim rosi blagoslovom, te da Vas vazda na svih putevih i poduzećih Vaših njegova blaga rukovodi desnica. Izvolite velepoštovani gospodine ove moje iz dna proizlazeće želje, koje Vam moje još slabačno pero na papir stavlja, u znak velikoga strahopoćitanja na Vašu blagu zadovoljnost primiti. Tomu se nadajuć usudjujem se ponizno priporučiti Vašoj daljnjoj, blagoj prema meni milosti, dobroti i sěgurnoj zaštiti; ja ću se pako tersiti, da se ubuduće vřednim Vaše dobrohotnosti pokažem. S kojom željom Vaše vředne ruke ćelujuć ostajem što većom zahvalnošću dužni i

najponizniji sluga
Josip Stadler

U Zagrebu 27. prosinca 1860.

4.

Uz iskrenu zahvalnost za dobroćinstva, Stadler čestita Brliću na njegovom nastupu pred kraljem i ženidbi. Preporučuje se i dalje pomoći.

Velepoštovani gospodine!

Premda na sve moguće načine gledam, da se prilike kako doćepam, da Vam dužno počitanje iskažem: ipak mi se prilika bi rek tim redje ukazuje, ćim ju željnije izćekujem. Tak nuto! - nije me pak sreća tako ostavila, kako sam mislio; jer mi priliku pruža, da Vam mogu sada -sada najme na Vaš imendan, koji danas slavite, zahvalnost svoju za iskazavša mi dobroćinstva te strahopoćitanje svoje prinašanjem željah svojih iskazati.

Bog, koji nijedno djelo nenaplaćeno neostavlja, podělilo Vam tu sreću, da uzmognete još mnogih doživiti imendanah; on nek Vam podělilo zdravlje te nek Vam vëkoma uzderži duševne sile Vaše, da uzmognete i nadalje kako književnost našu sada cvatuću Svojimi verstnima dëli obogatjivati, tako i junačku domovinu našu proti neprijateljem i napadateljem njezinim ne maćem u ruci već umom Vašim krëpko braniti, kao što ste i do sada odvažno to činili; jer se niste ustručavali istomu kralju rëć svete istine u berk reći.³ Moja će najveća radost biti, ako Vi, Velećenjeni gospodine, ove moje iz dna serca proizlazeće želje, koje Vam moje još slabaćno perce u znak velikoga štovanja piše, na Vašu blagu zadovoljnost primiti blagoizvolite. Što se napokon usudjujem daljnjoj se Vašoj preporučiti milosti i dobrohotnosti: opunovlašćuje me poznata dobrota Vašega serca te moja odluka i u buduće se Vaše dobrohotnosti vrëdnim pokazati.

Sad mi nešto na um pade kano da sam zaboravio. Zaboravio? Ne! nego prekasno ćuo. Prekasno sam ćuo najme, da ste si Vi, Velećenjeni gospodine, drugaricu uzeli.⁴ O prekrasne vësti za me i za svakoga, koji Vas po imenu poznaje! Taj čin napunjava mi serce ćućenjem radosti te mi se ne da no ino, nego Višnjega moliti, da blagoslovi brak Vaš te da Vas u svim poduzećih Vaših njegova blaga rukovodi desnica. Konaćno se usudjujem preporučiti kako Vašoj, tako i milostive gospoje Vaše dobrohotnosti te zamoliti dopušćenje, da se ćeljuć Vam ruke najdubljim štovanjem podpišem kao Vaše dobrohotnosti

najponizniji sluga
Josip Stadler

U Zagrebu 27. Studena 1861.

(Opaska: na početku pisma Josip Stadler citira Jana Kollara:⁵ "U svih novih narodah i davnih važni predji vjek su se slavili; Zato i mi domorodci mili slav' mo slavno slavu Slavah slavnih").

³ Brlić je 1861. bio brodski zastupnik u Hrvatskom saboru. Na 41. sjednici Sabora (13. srpnja 1861.) položio je pred Hrvatskim saborom krajišku predstavku, u kojoj se zahtijeva ukidanje vojnićkog sustava, koji je Krajini "crn grob iskopao". Na ćelu posebnoga krajićkog poslanstva od 11 ćlanova Hrvatskog sabora predao je u audijenciji kralju krajićku predstavku (8. kolovoza 1861.). Kralj je hladno odgovorio da će "reprezentaciju... u obzir uzeti". Isti dan je negativno odgovoreno na adresu Hrvatskog sabora u kojoj se tražilo ukidanja Krajine i njeno ujedinjenje s Banskom Hrvatskom: v. M. Valentić, *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja s Hrvatskom 1849-1881*, Zagreb 1981., 96.-105.

⁴ Te se godine A. Brlić oženio Zagrepćankom, poznatom slikaricom Fanikom Daubachy (1832.-1883.).

⁵ Jan Kollar (1793.-1852.), slovaćki književnik, svećenik evangelićke crkvene općine u Budimpešti. Veliki zagovornik slavenske uzajamnosti. Raspravom "O književnoj uzajamnosti plemena i narjeća slavenskih", koja je objavljena 1836., kao i drugim svojim djelima, veoma je utjecao na hrvatski narodni preporod.

5.

Stadler je nastavio studij u Rimu, o čemu obavještava Andriju Torkvata Brića, te na dugo opisuje svoje putovanje do vječnoga grada i zgode i nezgode na tom putu. Sličice svakidašnjosti iz Colegija gdje je smješten kao student.

Mnogocenjeni gospodine

Prije nego Vam uzpišem, što pisati naumih, lěpo Vas umoljavam da bi mi izvolěli oprostiti smionost moju, što se usudjujem pera latjati i Vam pisati. Źalost i tuga obuze serce moje, kad se pribliŹi ura, da se dělim od miloga Broda, da se dělim od slavnoga grada Zagreba, ah da se dělim od mile mi domovine. A kako bi moglo drukće i biti? Ta nezahvalnim i nevrědnim bi se scěniti morao, kad mi ne bi bilo teŹko otići! Nu u koliko mi s jedne strane bijaše teŹko ostaviti otačbinu, u toliko me s druge strane nukaše ista ljubav prema domovini, da ju nekerzmam ostaviti, nego da idem čim berŹje sabirati si blago znanostih, kojim joj danas sutra koristiti mogu. TeŹkim dakle nu ponešto ublaŹenim srcem podjem iz Zagreba 21. listopada put Tersta. Vozeć se po Źtajerskoj i Kranjskoj dopale su mi se osobito gore, kojimi smo s jedne i s druge strane bili sveudilj bi rek oplodjeni, nu još više me dirnu, kad ugledah, kako se na verhuncu svakoga skoro berdašca diŹu cerkvice nebu pod oblake. Medjutim od Ljubljane počamši pak sve do Tersta ni me skoro ništa veselilo, Zaštobo sam samo goli kamen motrio, pri čem sam nehotice pomislio na naše krasne doline i planine, koje se nebi mi u pol Italije stidile biti, pa zvala se ona ma sto puta paradizom Evrope. Došavši u Terst sasvim se bih rek zapanjih nad lěpotom, čistoćom i Źivahnošću grada. Ali ukoliko me je s jedne strane veselilo, što je glavni grad Illirije tako lěp, u toliko me je još većma razŹalostilo, videći, da u njem nejma ni traga od slavjanskoga grada, zaštobo nečuješ drugać govoriti nego talijanski i ponešto němački. Medjutim nakaniv vaŹnije po Terstu razgledati stvari odputim se najprije luci; posle toga otidjem u muzej, koji se od zagrebačkoga malo ili ništa nerazlikuje; jer izuzamši morske ribe i još neko je četveronoŹne Źivotinje novoga světa nenalaziš ništa više u njem, nego i u zagrebaćkom. Ali uzev u obzir s jedne strane, da u teršćanskom muzeju nejma ni jednoga komada od radah niti slikah slavnih muŹevah što u zagrebaćkom ima u izobilju, te s druge strane i to, da bi zagrebački muzej naknaditi mogao morske ribe naloviv u Savi savskih riba, zaštobo u Terstu imati ribah morskih nije nikakvo čudo, mogao bi čověk punim pravom reći, da je zagrebački lěpši, ali ne veći. Što mi se je najbolje dopalo u Terstu jest kolodvor, koji će po svoj prilici, kako čujem najvećim i najlěpšim biti u Evropi. Iz Tersta udarimo preko Peschiere u Milan. Došav u Milan začudih se nad lěpotom grada te se verlo razŹalostih, da ne mogoh dulje u njem nego jedan dan ostati. Medjutim sam i za to kratko vrěme dosta vidio. Najprije se odputim k stolnoj cerkvi, gde sam se sit nagledao lěpote, koju bi imati morala gledić na izvanjsku. Unišav u cerkvu sětih se i nehotice one basne o lisici, kojoj se s početka veoma dopade krabulja; nu opaziv, da je Źuplja, reče: nedopada mi se, nejma bo mozga. Poslě toga otidjem k mirovnoj

luki (arca di pace), koja uprav tik marškoga polja leži, a odavle u arenu, koja je od rečene luke jedno 200 korakah udaljena. Osim toga sam množenstvo krasnih palača vidio. Iz Milana odemo u Genevu, gdje sam tri dana ostati i na parobrod čekati morao. U Genovi ne ma već one čistoće, koja u Terstu i Milanu vlada. Medjutim se ipak nemože reći, da nije lep grad. Dapače imade svojih lepota i to baš iz sadašnje dobe, a to je jedan spomenik. Šetili su se najme Genuzi onoga muža, koji je vekovite vrđan uspomene, šetili su se onoga, koga živa štovati nisu znali, a to je iznašatelj Amerike "Columbo", komu se na slavu lep, veliki i umetno izradjeni spomenik od beloga mramora diže nebu pod oblake. Nije doduše sasvim dogotovljen; nu bit će do skoro. Veoma mi je žao, da su sve četiri strane spomenika plaštom sakrivene bile a ulaz preprččen bio, te tako nisam viditi mogao što je napisano. Medjutim pomoću vjetra opazim, da je na jednoj napisano strani "A Cristoforo Colombo la patria", na drugoj "Dedicato il monumento nel MDCCCLXII". Što je na drugih dviju stranah napisano, neznam. - Veoma me je veselilo, što sam se sve do Genove s nekim daljnim rođakom g. Račkoga pomorskim kapetanom Polličem vozio. No buduće je on prvi dan namah u Marsilje otišao, nastade za nas kukavno doba; jer naš gostijonik, videći s kim ima posla, stade nas gultiti i na svaki način varati i to tako, da smo nas dvojica za tri zajutraka, tri oběda i jednu večeru 61 fran. platili što u našem novcu, uračunajuć i agio po prilici 30 for. aust. vr. iznosi. Treći dan sednemo na francuski parobrod i to na večer te dodjemo drugi dan u 10 sati u Civita - Vecchio, gde su nas pošteno izvarali. Iz Civita - Vecchia otidjemo već u 11 satih u Rim, kamo oko 21 sata srčno dospijemo tako da sam uzkliknuo:

Od svog srčno męsta pošo,

Pak i srčno u Rim došo.

Što se troška tiče, to je svaki od nas od dobivših svojih 70 fr. aust. vr. potrošio do 130 fr. - U Rimu mi je za sada jako dobro. Imadem svoju sobu, koja je mnogo lepša od sobe našega kapelana, a u njoj 2 pisaća stola, 2 stolice, krevet, nekoliko slikah i stol za molitvu. Hrana je jako dobra; jedemo upravo ono što i superiori.

U jutro kavu, u podne 4 do 5 jelah i holbu⁶ dosta dobroga vina, a u večer dva do tri jela i sajtlík⁷ vina. Osim toga imade u hodniku ormaric s kruhom i vinom, kamo se svatko navratiti i jesti može, kad ga je volja. U institutu vlada bratinska ljubav, red i čistoća. Što se škole tiče, to idemo svaki dan tri sata na sveučilište i to imademo na dan 2 sata filozofiju a jedan matematiku. U mom nas razredu ima do 120, a u institutu našem ima nas 54. - Konačno Vas lepo umoljavam, da bi mi oprostiti izvolěli, ako sam Vam dosadnim postao i ujedno si uzimam slobodu još reći, da sam već 5. ov. m. vidio papu prigodom neke svečanosti. Svečanost!

⁶ Holba - stara mjera za tekućinu (0,23 l)

⁷ Sajtlík - mjera za tekućinu - pola holbe

Svečanost! O ti slatka reči! Ta ti me i nehotice sēti na svečanost, koja će se 30. ovog mēseca obderžavati u Brodu, i lēpu mi pruži priliku da mogu svoje strahopoćitanje pokazati onomu, koji me je narodnjim napajao duhom, koji me je pri svakoj zgodi nukao na ljubav prema domovini. Vi ste onaj, mnogocēnjeni gospodine, komu je uvek na pameti ljubav i korist domovine. Neda mi se dakle no ino, nego Vam čestitati i Bogu hvaliti, što Vam je podēlio milost, da ste srećno doživēli svoj imendan. Rosio blagoslov Božji uvek nad Vam i cēlom obitelji Vašom podēlio Vam srēću i zdravlje kroz sve dane života Vašega, da uzmognete izverstnimi svojimi umotvori našu cvatuću obogatiti književnost; da uzmognete mudrimi svojimi savēti našoj koristiti domovini; da uzmognete napokon pomoćju Svoje milostive gospoje grančicu Svoju, Svoga najme sinčića,⁸ dobro odhraniti i onim ga napojiti duhom, kojim sami dišete i to tako, da Vas On dostigne u onom stepenu, u kojem ste Vi vrēdnoga Svoga oca dostigli. To su Vam moje iskrene želje, prazne doduše, ali iz dna serca proizlazeće. Od moje pako strane primite na svem čim iskreniju i serdačniju zahvalnost. Napokon se usudjujem daljnjoj Vašoj preporučiti dobrohotnosti, koje ću se uvek gledati sve vrēdnijim postati, i uzimam si slobodu, lēpo sve pozdravljajuć i Vam i milostivoj gospoji Vašoj ruke cēlujuć, podpisati se kao

Vaše dobrohotnosti
najponizniji sluga
Josip Stadler

U Rimu 15. studena 1862.

Ako ću koji puta biti tako sretan, da ću i pismeno moći Vaše slušati savēte, izvolite ovako na me pisati: Josip Stadler
alumno in Collegio Germanico – Hungarico/i.e. Pallatio Borromeo/Romae.

6.

Stadler zahvaljuje Brliću na pismu, žali zbog njegovih nesporazumaka s "Pozorom" i izvješćuje ga o mogućnostima i slikarima koji bi mogli naslikati sliku zaštitnika brodske župe Svetoga Stjepana. O odnosu sa studentima iz Njemačke, te privlačnim i korisnim pedagoškim metodama rada otaca isusovaca.

Poglaviti gospodine!

Ne mogu Vam kazati, kako me je Vaš list obradovao. Nu kako bi moglo drukće i biti? Ta i sami znate iz iskustva, kako Vas je list, došli iz mila Vam rodna mēšta veselio, a imenito onda, kad ste ga dobili od osobe, koja Vam je mila: tako Vam je upravo i s menom. Medjutim ovo valja samo za radostne vēsti drugač je to, kad se žalostni čuju glasi, koji se i nehotice neugodno svaćijega kosnu serca a osobito onoga koji je veliki štovatelj osobe, koje se ta žalost tiče. Tako Vam je meni bilo kad sam čitao Pozorove napadaje, koje ne

⁸ A. T. Brlić i Fanika Daubachy imali su troje djece: Vatroslav (1862.-1923.), Dobroslav (1863.-1921.) i Tugomila (1865.-1877.), kojoj je August Harambašić posvetio svoje pjesme "Tugomilke" (1877.).

samo glede Vas, nego li na samu stvar směřaju, što me je veoma neugodno dirnulo.⁹ Nu ostavimo te stvari, koje su kako Vam, tako i meni neugodne.

Sa svētlim g. Gučetićem bio sam u dva puta i to uvēk na kratko vrēme; on Vas je dao lēpo pozdraviti.

Što se slika tiče, to sam zamolio ovdašnjega prečast. Kanonika i Arcipopa Mlinarića, da popita za cēnu, što je dragovoljno učinio. Medjutim se cēna ne može niti po prilici saznati, dok se sve okolnosti nesaznađu. Slikari vele, da nije dosta znati samo visinu, nego također i širinu; zatim je li treba da bude slika četverouglasta ili elipsa; nadalje, je li se ništa drugo netraži, nego da se samo naslika Bl. Dēvica i sv. Stēpan sasvim prosto, il da se prva naslika sa više angjelah, a drugi s pratnjom itd., zašto sve to cēnu jako mēnja. Što se slikara tiče, to su medju najznamenitijim "Flatz i Consoni". Medjutim sam čuo od rečenoga g., da se na Rēci veoma umētni nalazi slikar "Simonetti", koji bi uz jeftiniju cēnu ako ne bolje, a ono barem tako kao i rimski slikari rečeno dēlo overšiv, zašto se je i on u vēšta slikara u Rimu izobrazio.

Najbolje bi bilo, da se ili neposredno na same slikare (i to prije na Flatza, nego li na Consonija, zašto su mi s ovim neke spletke poznate) obratite, ili posredno preko prečast. Kanonika Ml., koji je u našem Jerolimskom kaptolu, i to tim više što se i sam "Preuzvišeni Strossmayer" na njega glede takvih stvari obratja. A osim toga moći ćete se s rečenim gospodinom i usmeno porazgovoriti, zašto će on za 4 mēseca kroz Brod u Djakovo ići te će, kako mi kaže, kod paroka odsēsti. - Neda mi se no ino, nego Vam čim serdačnije zahvaliti, što neumorno nastojite oko toga, da se ne samo ubogim Brodjanom na koji način pomogne, nego da jim se i kuća Božja ureši na koliko je moguće. Nebeski pako tvorac koji ništa nenaplaćeno neostavlja, nadoknaditi će Vam to strostruko.

U Rimu je sve mirno; sv. Otac je jako obljubljen, on je zdrav i obdržavao je na uskers svečano sv. Misu; sve ulice verve inostranci, kojih u Rimu do 60.000 ima, od našinacah nijedan. Kako meni, tako i momu drugu¹⁰ veoma je drago, da smo u Rim došli, zašto se svatko u tudjinstvu ne samo nauči bolje domovinu svoju ljubiti, nego se takodjer svaki dan sve bolje uvērava, da je od neizmērne koristi, da se i s drugim upoznamo svētom. Pak to ako je komu, a ona je nam kako koristno, tako upravo i potrebito; jerbo sam se glavom osvēdočio kakvo ponjače o nam drugi imade svēt. U našem se zavodu nalazi Nēnacah iz svih gotovo nēmačkih zemaljah; pak za čudo kao da su se dogovorili, svi skoro mišljahu, da smo mi još divljaci, navadjajuć za dokaz, kako kod nas čobani po čēli Božji dan uz kruh i vodu živu. U ostalom jako

⁹ Sukob A. T. Brlića s "Pozorom" započeo je zbog naziva "Izložba hrvatske države", koji je Priredivački odbor gospodarske izložbe dao toj izložbi. U Brlićevom protestu naglašeno je bilo slavonsko-autonomaško gledište izraženo argumentima koje je rabio i srpski tisak, v. M. Gross, *Povijest pravaške ideologije*, Zagreb 1973., 104.

¹⁰ Radi se o Jurju Žerjaviću (1842.-1910.), kasnijem pravaškom zastupniku u Hrvatskom saboru i župniku u Mariji Bistrici. Žerjavić je, darovavši svoju kuću i uz to 200 000 kruna, omogućio osnivanje Visoke tehničke škole u Zagrebu, v. *Znameniti i zaslužni Hrvati*, Zagreb 1925., 296.

dobro i mirno s njimi živimo i verlo se dobro slažemo, jerbo su inače verli mladići. Način postupanja Isusovaca jest jako dobar i čovččanski i serdačnije ne želim, nego da bi Bog dao, da se i kod nas uvedu.

Što se naukah tiče, to se tako dobro predaje, da čovčč bi rek i nehotice stvar shvatiti mora. Ako nigdč, a ono se je ovdč u Rimu ispunila ona latinsk poslovica, koja veli "Repetito est mater studiorum", i to na slčdeći naćin: Poslč podne iza predavanja mora se opetovati ono, što se je dan prije protumaćilo. Svake subote pita učitelj ono što se je tećajem nedčlje uzelo; nadalje svakoga Mčseca tumaćilo; a napokon se svake pol godine derže polugodišnji izpiti, na kojih se više gleda na rešidbu težkoćah, nego li na ciglo citiranje pravilah. U svom ste mi listu napomenuli, da idete u Mitrovicu, gdč ste svakako sa stricem bili; ja sam mu pisao, nu nikakva odgovora nisam dobio. S toga Vas lčpo umoljavam, da bi mi - kad me prvi put listom userćite, nešto i o njemu pisati izvoleli.

Drug si moj uzima slobodu lčpo Vas pozdraviti i naklon svoj izručiti. Konaćno se usudjujem Vas, poglaviti gospodine, lepo zamoliti, da bi mi i odsele blagonakloni biti izvolili, kao i dosele, o čem mi dobrohotnost Vaša ni najmanje dvojiti nedopušta. Lepo kako Vas tako i milostivu gospoju Vašu pozdravljajuć i ruke čelivajuć ostajem

Vaše dobrohotnosti

najponizniji sluga
Josip Stadler

U Rimu 11. travnja 1863.

8.

Stadler piše o nekim zgodama iz svoga života, o dojmovima što ga je pažljivi vinogradar u Italiji ostavio na njega brigom za vinograde. Čestita Brlićima roćenje sina Dobroslava, Raćuje se da su Broćani iskazali počast Strossmayeru. Zahvaljuje Brliću na pomoći i moli ga da mu kupi i pošalje rusku gramatiku.

Poglaviti gospodine!

Čovčč treba da radi, nu treba da se i odmori; isto tako tko se odmara, treba da je nešto i radio pa makar baš ništa i neobavio; jer tko ništa neradi a veli, da se odmara, negovori pravo, zaštobo lčnjari. Što se mene tiče, mogu reći, da, ako i nisam ništa obavio, a ono sam barem radio, dakle imam pravo u nekom smislu i na odmor. Nu tko bi mogao tvrditi, da se zatvorenici u zatvoru odmaraju? Nitko. Od potrebe je dakle, da čovčč slobodno na slobodnom mčstu odpoćiva. Ako je tomu tako - kao što jest - nećete se ćuditi, što smo i mi Rim na dva mčseca ostavili, da po rimskih planinah plandujemo. Bijaše peti rujan, dan promčnljiv: sad lčpo, sad ružno, sad ni lčpo ni ružno. U Rimu sve postarom izvan neke male promčne na kolodvoru, gdč se nalaze kuhani rakovi - velim rakovi ne raci, da naznaćim bolje velićinu, zaštobo su uistinu bili ogromni-, koji bi se inaće u palaći sv. Dragutina Borrom(ejskog).¹¹ nalaziti morali. Iz posljednje izreke lahko ćete zaključiti moći, da

¹¹ Sv. Karlo Boromejski (1538.-1584.), ućeni i utjecajni milanski nadbiskup.

nas u Rimu zbog cervane odore kuhanimi rakovi nazivaju. Ta što još neće od mene biti! Preklani sam imao sreću biti živom ribom a ove godine kuhanim rakom. Vidi se napredak, s konja na magarca. Nemogu pripustiti, da Vam ovom prigodom nekažem, kako sam ribom postao. Neznajući jednoč u Mitrovici, šta da radim, nakanim loviti ribe. Kako zamislio, tako i učinio. Budući nevěšt ribačkomu poslu, kupim ogromne udice i debela konopca. Nu ribe nebudući tako lude, kako sam ja mislio, bježahu na daleko od mojih udica. Razljutjen, što nisam nakon duga lovarenjaništa ulovio, zamahnem što sam igda mogao te bacim udice u Savu. Pa gle ne bez uspjeha. Moja udica zapne a o njoj visijaše šaran ogroman i težak kao ja. Da sam ja i zbilja taj šaran bio, lahko ćete pogoditi. Buduć sam najme nespretno zamahnuo, zapne mi udica te zadje preko polovice u moj kažiperst. Tako sam Vam udicom u perstu preko pol sata po Mirovatici terkal, dok se nisam na nekakva stara lječnika natepao, komu sam posle polsatnog mercvarenja forintu platiti morao. Nu vratimo se ka kolodvoru. Za nekoliko časovah eto ti vatrenih kolah (po brodski), koja nas za tri četverta sata do Frascati dovukoše. Vožnja ova bila je ugodna i nije: ugodna doduše u sebi ili bolje rekuć mogla bi radi dražestne okolice ugodna biti, nu neugodna glede mene: budi da sam zločesto raspoložen bio, budi da sam na Brod odviše mislio. Bilo kako mu drago moja se žalost uberzo pretvori u radost. Došavši najme u Frascati malo nepukoh od směha videći osobitu verst jezdiocah. Jezdilci cerveni od pete do glave, a od zvěri ništa osobita, ako neizuzmete klepetanje dugih ušijuh, koje se i bez osobite zurme već izdaleka opaziti inogu. Netrebam Vam ni kazati, da smo mi na magarcih jašili. Za četiri sata dodjemo k cilju našega putovanja t.j. na vilu sv. Pastora, koja se na malom brežuljku nalazi. U sredini vile stoji krasna jednokatna kuća, oko koje se lěpo uredjeni vinogradi razprostiru. Velim lěpo uredjeni, zašto bo su u istinu kao kakvi vertovi te bi se i s brodskimi boljimi vinogradi usporediti mogli. U njih bo vlada izvanredna čistoća, loze jim stoje u najboljim i pravilnih redovih, koji su jedan od drugoga za četiri po prilici čipele udaljeni, a slogovi su jim oko 12 hvatih dugi. Kad je grozdje zrelo, listje se s loze očupa te tako ostane dve tri nedelje do berbe. Ovo mi se je posljednje osobito dopalo te mi se neda na ino nego Vam nacertati, kako se grozdje uzduš cěloga sloga viditi može. Loza se penje po dugih terskah (A, B, C ...), koje su križomice položene. Čokotje je tako naměštjeno i loza tako su uz tersku privezani, da grozdje upravo u rombusu "abcd" visi. Buduć su svi redovi pravilni vide se rombusi svih redovah u jednoj liniji. Tako se dakle grozdje, osobito kad je listje očupano, u vinogradu ovdě vidi, kao kod nas na tavanu vēšanice. - Nu imade ovdě i druge versti vinogradah, u kojih se loza po dervetu penje, o kojih ništa drugo neću da napomenem, nego samo to, da se je po svoj prilici u ovakve versti vinogradu ona basna o "lisici i grozdju" sbila. Ali ostavimo vinograde pa se vratimo k sv. Pastoru o kom u kratko velim, da mi se je jako dopao, jerbo sam mnoge dane baš veselo sproveo i proslavio. Rekoh, da sam mnoge dane dobro proslavio, nu izostavimo "pro" ostane nam "dobro - slavio" a samostavnik "Dobroslav". Kojim rečmi da izrazim radost svoju nad porođivšim Vam se sinom Dobroslavom,¹² neznam! Nu ni se tomu ni čuditi; znade bo svatko iz izkustva, da

¹² Dobroslav Brlić (1863.-1921.), mladi sin Andrije Torquata, liječnik, gradski fizik u

se iskrene želje niti dobrim perom opisati nemogu, a kamoli slabačnim kao što je moje. Ali ako se i nedadu izreći onako, kako jesu; mogu se ipak na način barem približavajući izraziti, a u tom me potpomažu govornici, koji vele "kaniš li dokaz iz istoga jestva (essentia) uzeti, promozgaj pojedine reči imenne definicije". Pak doista nemogu Vam ništa boljega želiti, nego da Dobroslav sve dane života svoga dobro proslavi i to cerkvi i siromašnoj domovini na korist, a Vam i milostivoj supruzi Vašoj na čast i poštenje. Da pako taj cilj na način čim hvale vrjedniji postigne, prikažite ga molim Vas u kratkoj molitvici 8. prosinca Bl. Djevici Mariji, koja je osobita zaštitnica nevinosti. - Čitao sam, da ste o Duhovih Preuzvišenoga biskupa Strossmajera u Brodu læpo počastili i njemu na slavu brodsko šetaliste razsvětлити, što ste i ovom prilikom, kao i uvěk, pravo Svoje domoljublje pokazali štujuć muževe, koji žele sreću naroda, zaštobo sam osvędočen da ste vi sve to izpoštovali. Pak gle i danas se vidi u Brodu razsvětljenje neobično ako ne i šetalista a ono treće kuće od njega. U njoj vidim u duhu miroljubivu obitelj u krugu prijateljah, koji su se sabrali, da imendan domaćina veselo proslave, nu ne samo veselo nego pristojno i mirno, jerbo sin domaćina nemože podnositi nemira, zaštobo sveudilj mir kreše. Pak to je i moja goruća želja, da Vas Bog Sve mogući u miru i zadovoljnosti uzderži. Njegov blagoslov neka rosi nad Vami i cęloj obitelji Vašoj; Njegova milost neka produlji život Vaš, da uzmognete i nadalje siromašnom našem narodu čim većma koristiti, a našu još na niskom stupnju stojeću knjigu umnimi děli obogatiti. Nu što bi mi najdraže bilo jest to, da se za siromašne Brodjane svagđē zauzmete, te nedopustite, da jih brodske vlasti nemiloserdno gule i to Vam tim većma želim, što bi me osobito veselilo, da Vas Brodjani otcem svojim nazovu. Primite ove moje iz dna serca proizlazeće želje u znak velikoga prema Vam štovanja i ujedno uslišati izvolite moju molbu, koja stoji u tom, da i u buduće prema meni dobrohotni budete kao i do sada. Napokon Vas læpo molim, da bi mi dobru rusku slovnicu kupiti i u Rim (ako nebude velikim troškom skopčano) čim prije poslati izvolěli, te da mi oprostite, što sam Vam se usudio tako familijarno pisati. Konačno Vas sve læpo pozdravljam te cęlivajuć Vam ponizno ruke ostajem

Vaše dobrohotnosti

najponizniji sluga

Josip Stadler

U Rimu 28. 11. 1863.

7.

Stadler piše da ga je ražalostila vijest o Brličevoj bolesti, zahvaljuje mu na trajnoj pomoći i želi mu skoro ozdravljenje.

Poglavitu gospodine!

Dan za danom, mēsec za mēsecem prolazi kao strēla, tako da se čověk dobro bi rek niti neobazire, kad al eto ti nove godine. Pak i u istinu, što i ima čověk od vremena! Ništa okrom¹³ malo sadašnjosti i to nesigurne. Prošlo bo

---

Brodu i najzaslužnija osoba za podizanje bolnice u Brodu.

¹³ Osim

nije sadašnje, dakle ga nejma; buduće nije sadašnje, dakle ga nejma, a tko zna da li će ga i biti! Štogod imao, to imamo u trenutku sadašnjem. Pak gle čega se sve u tih časovih nesbiva! Jedan se veseli, drugi se žalosti; jedan se smije, a drugi plače; jedan niti se veseli, niti žalosti; a drugi niti se smije, niti plače. - Lěpo veli naša poslovice narodna: posle kiše biva lěpo, ili posle žalosti, slědi radost. Ako nisam nikad o toj poslovisci mislio, to mislim sada; ta ništa drugo neželim, nego da se glede Vas ispuni. Od tih rečih lahko ćete zaključiti moći, da sam žalostnu věst o Vašoj bolesti već razumio. Nemogu Vam izreći, kako mi se je serca kosnula ta neugodna věst. Nu nije ni čudo. Zar da se ja veselim, gdje milostiva supruga Vaša tuguje? zar da se ja smijem, gdje sinčići Vaši plaču? zar da ja dobre volje budem, gdje svi znanci i prijatelji Vaši jadikuju? Ne pod nipošto. Buduć sam bio dijonik veselja, pravo je, da budem dijonik žalosti. Ništa me tako neboli osim toga, što Vam pomoći i zdravlja povratiti nemogu. To je jedino, što me najviše peče. Nu što mogu to ću činiti t.j. k Bogu pamet uzdizati, da Vam opet željno zdravlje povrati te tako žalosti konac a radosti u novo početak učini. Primitie ove moje želje prigodom nove ove godine u znak velikoga prema Vam štovanja, za koje ću nebeskoga moliti otca, da jih usliši. On zna najbolje, zašto Vam je tu suprotivštinu poslao; nu On ju je moguć i od Vas odvratiti. - Na nas ljude doduše nespada istraživati razloge zašto otac miloserdja ovomu ili onomu bolest ili drugu koju nevolju šilja; nu ipak se lahko na neki barem način dade pogoditi, osobito ako uzmemo na um, da predobri dćcu svoju na njihovu korist kazni. Promozgav to dobro, usudjujem se to reći, da Vam je Bog dragi, videći Vas sklonoga na kreposti, bolest poslao, da se na mnogo laglji način sve više i više u kreposti usaveršite, s čim se sasvim slaže latinska poslovice "In infirmitate virtus perficitur". Oprostite mi, poglaviti gospodine, što sam se tako daleko upuštao; zašto mi se je i nehotice to nekoliko redaka izpod pera izpodvuklo. U ostalom ja se tverdo nadam, da bolest ni najmanje nije pogibeljna te da će ju Svemogućí na skoro otpraviti. Nemogu propustiti, da Vam i ovom prigodom, ko što sam to i na Vaš imendan učinio, na svih dobročinstvih čim serdačnije nezahvalim. Nu buduć da ja i opet drukče zahvaliti nemogu nego samo rečmi, zato mi nepreostaje drugo nego goruće Boga moliti, da Vam sve stostruko naplati. On nek Vam poděli na skoro krepko zdravlje i dug život svim na korist, a Vam na radost. - Konačno Vas lěpo molim, da bi i nadalje prema meni dobrohotni biti izvolili, kao i do sada. - O Rimu i o sebi neću ništa da pišem, jerbo će Vam g. Vukasović sve ustmeno kazati moći. - Napokon si uzimam slobodu sve lěpo pozdraviti i ruke čelivati, čim ostajem Vaše dobrohotnosti

najponizniji sluga
Josip Stadler

U Rimu u oči sv. trijuh kraljah 1864.

9.

Stadler tješi Brlića i nada se njegovu ozdravljenju. Piše o tiskanju hrvatskih knjiga u Rimu i moli pomoć u nekim pravopisnim nedoumicama; o svojim simpatijama za Družbu Isusovu i želji da se u Brodu (i zbog Bosne) otvori gimnazija i sirotište.

Poglaviti Gospodine!

Kubura je ljudski život na zemlji. Ništa pod nebom dobro; s kojim zlo kakvo nebi bilo skopčano: kao što niti zla ima kakova koje bi dobro sasvim odbjelo. Samo je naša sveta vjera, koja nam i zlo naše na dobro obratja: njom bo se poput orla dižemo nebu pod oblake ni nepazeć na nevolje, koje nas more, nego upinjuć oči jedino u Onoga, od koga samo dobro dolazi, pa makar nam se i zlo vidi, jer i gorka lijekarija i najbolji uspjeh imati može. Nije dakle ni čudo, što sam se uzradovao, čitajući u Vašem listu, da ste se za Svoje bolesti u ruke Božje sasvim podali bili. Istina je doduše, da Vam je bolest mnogi može biti posao poremetila, nu to je po mojem mnienju samo prividno, jer Bog svojim mudro ravna stvorom: uzkrati li bo komu s jedne štogod strane, naknada ga s druge stotruka već čeka. Ta tomu nam je ista Vaša bolest svjedok! Jer gorke koje Vam ona čase donese, vjerna Vam od Boga dana drugarica odnese: po njoj bo Vam i teško breme lagano postade. Radujem se ondi iz svega srca, što Vam je Svemogući gorko slatkim začinjao, nu još većma veselim se, što je gorko opeta sa slatkim zamjenio.

Bjeste li bolestni uzrok komu žalosti, biti ćete mu zdravi predmet radosti. Punim se dakle pravom dade zaključiti, da će se i svijetli grof Gučetić radovati, čujuć da ste ozdravili: kao što se je i vrlo razžalostio bio, čuvši, da ste oboljeli. Rekoh, da se može lahko zaključiti, jerbo nisam osobno s njim mogao biti. Dobivši najme Vaš list, otidjem drugi dan da ga posjetim; nu nenašav ga kod kuće, ostavim mu Vaš list kod služkinje, a od onda nebih još s njim, jer mi poslije nebijaše moguće k njemu ići. Od prije Vam o njem to samo reći mogu, da je uvijek za Vas pitao, kadgod sam se na ulici s njim sastao. Toliko o njem. Što se tiče apostolskoga poslanika, čini mi se, da je o. Vinko Basile,¹⁴ koji je puna četiri mjeseca ovdje bio te prije dvije tri nedjelje odavle u Hrvatsku otišao. On je za to vrijeme njeke hrvatske knjige dao u propagandi tiskati i ujedno izposlovao, da se na njezin trošak - ako se nevaram - u buduće svake godine po šest knjigah hrvatskih tiskati mogu. Program k tomu u novinah ćete valjda čitati, jer ce on u Zagrebu to odmah razglasiti dati. U izišlih knjigah je on kao apostolski poslanik podpisan; da li je od one strane, od koje Vi mislite, neznam. Bio sam doduše i u propagandi kod svojih

¹⁴ O. Vincenzo Basile (1811.-1882.), isusovac sa Sicilije, prvi superior Trebinjske misije Družbe Isusove, kulturni radnik, znameniti pučki misionar. Njegova je ideja i stvaranje društva za širenje dobrog tiska među Hrvatima, koje je dobilo ime Društvo sv. Jeronima: v. M. Korade, "Misionar i kulturni radnik isusovac Vinko Basile (1811.-1882.)", *Vrela i prinosti*, 13, Zagreb 1982., 106-154.

¹⁴ Anđelko Voršak (1844.-1921.), svećenik, doktor filozofije i teologije. Nakon Strossmayerove smrti vršio je službu ordinarija (1905.-1910.).

znanacah, nu nisam jih o tom ništa pitao, jer sam mislio, da je njegov podpis dovoljan tomu znak. U propagandi su za sada tri našinca, od kojih je jedan veoma poznat s Vašim prijateljem Martićem: zove se Gudelj. Budete li kada s g. Martićem, pozdravite ga od njegove a i od strane moje. U našem smo zavodu takodjer samo trojica: osim mene jedan je iz Slavonije; zove se Voršak,¹⁵ a drugi je iz Zlatara (u hrvatskom Zagorju) i zove se Žerjavić.¹⁶ Obojica Vas lijepo pozdravljaju. Bilo bi dobro da nas je više, nu polag ustanove zavoda nije moguće. Hvala Bogu, da nas je i toliko, jer se barem naški porazgovarati možemo. Kvar da nejmamo nikakvih naških učenih knjigah, s kojimi bi se kadkada zabavili, a ovako kuburimo čitajuc jedino novine i to ne svoje. Književnik,¹⁷ Domobran¹⁸ i Katolički list¹⁹: to su nam najveće naše zabave. Vrlo mi je žao, što se nikako neće u pravopisu da složje. Istina je, da to nije stvar bitna, nu i izvanjski oblik k liepoti jezika puno doprinyaša. A najvećma mi se u toj stvari smiešno čini to, što se drugim pravopisom piše u učijoni, a drugim izvan nje. Kad sam već u govoru o pravopisu, molim Vas izvolite mi na slijedeća pitanja odgovoriti. Kada se piše ć, a kada tj? O tom se je u Književniku dugo razpravljalo, nu tako, da čovjek na posljedku ni sam nezna na čem je. Znadem ja dobro, da je teško staviti pravilo, koga bi se čovjek uvijek bez iznimke držati mogao; nu ja mislim, da je glede toga najbolje pravilo točno poznavanje korenoslovlja i starih naših pisacah, stoga Vas liepo molim, da mi praktično Vaše pravilo napisati izvolite: hoću da rečem, da mi napišete, kako Vi u tom postupate, osobito u glagolih. Ta čovjek u novinah može na jednoj te istoj strani čitati sad "obraća", sad "obratja" - ako se nevaram - nadalje Vas molim, da mi kažete da li je sve jedno "izpitivati i izpitavati; izpitivam, izpitavam, izpitujem, izpitivam, izpitujem; razprostranjam, razprostranjivam, razprostranjavam, razprostranjujem"; da li je bolje reći n. p. uzrok naše radosti ili uzrok našoj radosti, utješiteljica žalostnih ili utješiteljica žalostnim, da li je oboje dobro, da li je kakva razlika i koja? - Kakvu šihu ima pridjevak "anj" u krozanj, nuzanj, podanj, unj itd? Napokon koji je uzrok, da se u gen. h kod samostavnih izostavlja, a ne kod pridavnih? Povrh toga Vas liepo molim, da ne opomenuti izvolite, kad u čem pogrišem: a Vi to već iz njeko liko redakah već

¹⁵ V. bilješku 10

¹⁶ *Književnik - Časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku i prirodne znanosti*, izlazio u Zagrebu 1864.-1866. pod uredništvom F. Račkog, V. Jagića i J. Torbara. Uredništvo je oko časopisa okupilo gotovo sva istaknutija imena u znanosti u Hrvatskoj u to vrijeme, te neke Srbe i Slovence. Većina radova su iz povijesti i lingvistike, ali se javljaju i prvi radovi iz prirodni znanosti. *Književnik* je imao zadaću utrti put stvaranju JAZU. Njenim stvaranjem zadaću *Književnika* preuzelo je glasilo *Rad*.

¹⁶ *Domobran*, list Samostalne narodne stranke. Prvi broj izašao je 14.5.1864. Uređivao ga je Đuro Deželić. List je branio nepopulamu politiku Schmerlingova režima zagovarajući zajedničke poslove s Austrijom. Izlazio je do 1866., kada je Samostalna narodna stranka prestala postojati: usp. J. Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske*, Zagreb 1862., 215.-216; M. Gross-A. Szabo, *Prema hrvatskome građanskom društvu*, Zagreb 1992., 180.

¹⁷ *Katolički list zagrebački*, crkveno-pastoralni časopis, koji je počeo izlaziti u Zagrebu 1849. Od 1881. nosi naziv *Katolički list*.

lahko uviditi možete. Čovjek se upravo divit mora Niemcem, videć jih kako brižno oko toga nastoje, da jim se jezik čim većma usavrši. Ima jih ovdje iz svih država h njmačkih, pak da jih vidite, kako se trse, da jim govor čist bude. Čini mi se, da izgovor Austrianacah i Bavaracah nije tako čist. Austrijanacah nas ima do 15 ili 16 i to: iz Hrvatske, Štajerske, Austrije, Tirolske i Magjarske. Kad je novoimenovani poslanik g. Hübner ovamo došao, posjetismo ga te se i sam začudi, da nas je toliko. On je čovjek uljudan, nu hladnokrvan. Dosta se je dugo s nami razgovarao i to o obvezih crkvenih bodreć nas, da se trsimo danas sutra dobri svećenici postati. Breme vam je - veli - veliko i teško, no "per aspera ad astra". Sudeći ga po govoru rekao bih, da je dobar katolik, nu neznajuć ništa drugo o njem, neznam ga dobro ni prosuditi. Neka se samo sa svetim otcem složi, pak će biti sve dobro, akopram sv. otac nedrži do toga, da li je koji vladar za njega ili proti njemu, jer je On nadu svoju stavio ne u ljude, nego u Boga. On Vam je čitav mučenik, pak ipak je usred svih svojih nesgodah veseo, jer mu je Bog poluga. Na njega svi neprijatelji viču i graču, da ništa neradi: nu On mirno stado svoje čuva, Rim po mogućnosti polijepšava i neprijatelje svoje blagosivlja. Isto tako viču neprijatelji izvanjski i na Isusovce. Rekoh neprijatelji izvanjski, jer si doista protumačiti nebih mogao, kako da Rimljani one mrze, kojim toliko imadu zahvaliti. Nu ni Isusovci za neprijatelje toliko nemare, jer i nje Božja štiti ruka. Nemogu Vam izreći, kako me veseli, da mogu pod Isusovci svoje nauke vršiti! jer oni, osim toga što svoju stvar učeno razlažu, moraju i oko toga svakako nastojati, da jim nauk u suglasju podpunomu bude s crkvom, što je točka od velike važnosti osobito za Niemce koji se rado s crkvom zavadjaju. Mudroslovje sam - hvala Bogu - već svršio, a bogoslovje sam ove godine započeo; dao Bog, da i to srećno dočmem! Učiti ima dosta, nu bez muke, nejma nauke. Zdravlje mi je takodjer dobro, jer evo sam već četvrtu godinu ovdje i još me nije nikakva bolest snašla; nu što nije bilo, može biti, moram dakle i na bolest pripravan biti. U obće se može reći, da su pitomci našega zavoda većom stranom zdravi, ali nije ni čudo, jer nam predstavnici sve moguće čine, da nami ugone. Sve što god je od potrebe, dobivamo od zavoda. Nu nije pravilo bez iznimke. Mogli bi i sami tu iznimku pogoditi, jer je obična glede materijalnoga života tj. novci. Imam dakle svega samo ne novacah, pak ni njih netrebam osim za sitnarije. S toga mi oprostite, što nisam lista platio. Nu sve da bih i imao novcah, nebih mogao platiti osim za državu papinsku, jer mi se čini, da za dalje novacah neprimaju: list bi dakle po austrijskoj carevini sve do Broda na tašte morao ići. Pišuć mi o Brodu, nenapomenuste mi ništa, da li će željeznica kroz Brod. Mislim, da bi nam se onda Brod malo oporavio i polijepšao. Dakako da bi bilo najbolje, da se najprije škole uredi i nove zavedu, jer su one najbolja dika za svako mjesto. S toga Vas liepo molim, da na sve moguće načine gledate, da se u Brodu budi realka budi gymnazija podigne. Kolika bi to bila korist za Brodjane a osobito za Bosance, bolje Vam je od mene poznato. Da ima novacah, kao što nejma, pak da se kakvo sirotište podigne za siromašnu mladež bosansku, to bi bilo od neizkazane koristi! Da je toliko novca, koliko je dobre volje, dalo bi se mnogo koješta učiniti. Nu o tom ove godine ni

govora, a čini mi se ni nova neće mnogo dobra donieti. Bog bi dao, da nebude tako. Novom godinom dolaze i novi jadi; ali staroj tko kob zlu ostavi, dobra ga u novoj možda mimoići neće. S toga staroj nek je Vaša bolest, jadi i nevolje Vaše: a u novoj zdravlje, sreća i veselje. Što Vam stara uze, nova nek naknadi; u čem stara bi proti, nova neka zadovolji. Nu zadovoljnost i sreća obitelji Vaše, sreća je i zadovoljnost Vaša. Zato Vam čim iskrenije želim, da budete ujedno sa vjernom si drugaricom zvijezda predhodnica svojoj miloj djeci poput one koja trim kraljem sjaše; a ona vjerno za stopami Vašimi nek hode, kao što i tri kralja za zvijezdom hodjahu svojom. Nje do pravoga vrela milostih zvijezda dovede, i Vi Svoju onamo vodite djecu: oni u Betlehemu nadjoše mir i zadovoljstvo dušam svojim za ovaj a za sviet onaj krunu blaženstava: tako i Vi nju rukovodite, da budu na diku Bogu, Vam i svim ljudem na slavu, ni kruna jih vječna mimoići neće. Primite želje moje srcem onakvim, kakvim jih i želim: od srca idu, k srcu će i prići. Konačno

Vas sve liepo pozdravljam i s tim ostajem

Vaš najponizniji sluga
Josip Stadler

U Rimu u oči sv. Silvestra pape 1865.

10.

Prenosi riječi kanonika Voršaka o imenovanju fra Paska Vučića za namjesnika biskupskog u Bosni. Imenovanje je uslijedilo nakon silnih međusobnih optužbi ranijih kandidata, što je stara navada svih Bosanaca i "svih nas". Čestita na rođenju Brličeve kćerke Tugomile.

Poglaviti Gospodine!

Začuditi ćete se može biti, što Vam tako na brzo i po drugi puta pišem. Uzrok je tomu stranom moja nesmotrenost, a stranom što sam Vaše rieči krivo shvatio. Zapitaste me najme, tko da je apostolskim vikarom imenovan u Bosni, a ja ni pet ni šest već napiši otca Basilu, koji se je doduše potpisao kao apostolski poslanik, nu to je nešto sasvim drugo, nego što bi ste Vi bili rado znali: Neispekoh dakle dobro, što izrekoh. Vi bo želite znati, tko da je za Bosnu biskupom imenovan, kao što me preč. ilirskoga zavoda kanonik g. Voršak pouči. Evo kako se je prav sbila. Rekoh Vam u svom listu, da sam svietloga grofa Gučetića posjetio, te mu, nenašav ga kod kuće, Vaš list ostavio. On, nemogav valjda brzo Vašega pisma čitati, zaprosi rečenoga kanonika, da mu ga pročita a posli po komegod meni pošalje. Iza osam danah dobijem ja Vaš list natrag, gdje mi ujedno g. Voršak piše, da je on dobro poučen glede toga vikarijata, te s toga da mi je i napisao, kako te stvari stoje. Tako se ja ond i osvjedočim, da Vaših riečih nisam pojmio, te stoga se odmah latih pera, da Vam stvar tu razjasnim. Saslušajte rieči rečenoga gospodina, koji Vas, mnogo cienjenu suprugu i dječicu Vašu liepo pozdravlja: "Biskupa za namjestničiju Bosansku²⁰ imenovala je Razplodnica s. vjere

²⁰ U Bosni i Hercegovini bio je 1735. osnovan Apostolski vikarijat, koji je obuhvaćao Bosnu i Hercegovinu pod osmanlijskom vlašću. Osnovan je iz dušobrižničkih

jurve o koncu mj. Rujna fra Pasku Vučića dojakošnjega Biskupa alexandrijskoga.²¹ On je po neki način Bosanac, čim je on upisan u franjevačku dalmatinsku pokrajinu, profešan kako član bosanske na prevaru zakona austrijskoga, po kom nemore nitko vjeru redovnu izpovjediti prvo dvadeset ljeta; a po neki nije nego Dalmatinjanin. S one malašne nevjere nisu mu Bošnjaci puno prijateljni. Po svoj prilici da Pasko to zananja, ter s toga do danas imenovanje svoje nije primio. Nu sv. otac pisao je nedavno ponj ter će ga došavša u Rima s obediencijom na to prignuti. Razplodničija je bila puna želja, da Bosancem dade njihova fratra za vikara, nu tamošnje custodije strašno su ocrnile predložnike sve do jednoga, da već na njih izbor ni misliti nije, oliv bar ako bi se Pasko na svaku ruku želji sv. oca otimao, česa teško mi i zamisliti. Nesloga i zavist, to su strune zlokobnice, po kojih Bosanci od davna u takvoj zgodi gude. A to je rekao bih i svih nas tužna navada, s koje si sami kad ter kad napredak priečimo". Povrh toga zaprosi me preč. kanonik, da Vas zamolim, da isto to i pr. Šokčeviću saobćite. Svetlomu grofu bijaše vrlo drago, što je Vaš list čitati mogao rekši, da mu, boravećemu u Zagrebu, nije bilo moguće do Vas doći. Što mu se osobito dopada, jest to, da se Vi glede politike s njim podpunoma slažete. Nadalje izrazi svoje veselje, da ste ozdravili želeć Vam, veleštovanoj supruzi i djeci Vašoj sreću i zdravlje.

Čudnovata je to stvar! obojici od ove gospode pade na um i na Vašu djecu, a imenito na novorodjenku misliti, samo meni nebijaše ni na kraj pameti izraziti Vam svoje veselje, što Vas je Bog kćerkom obdario.²² S toga mi je i samomu s jedne strane drago, što sam Vam i po drugi puta pisati prisiljen. Za čudo, kako se liepo slažu imena Vaše djece, poglaviti Gospodine! Jednom bo zapovjediste mir kresati, da pri nastavšoj tišini drugi uzmogne dobro slaviti, pak u koju svrhu bjaše od potrebe Dobroslav da slavi dobro? Sigurno radi ničesa drugoga, nego da slovom svojim mile si roditelje, koje mu je zla kob tuzno razcvilila, malo pripravi, ojača i ohrabri tako, da jim seka i u tugi mila bude. Dobroslav je svrhu postigao, jerbo kćerka i u tugi mila Vam bjaše. Nu Bog dragi dao, da i moje želje cilj svoj ne promaše: "Ti mi Tugomila ko Tva majka budi; makar gdjegod bila, draga bit ćeš svudi. Ti si tugi mila, tjeraj ju od svojih; Dobroslava sila, neka ju prisvoji. A Ti Dobroslave, moli Kređimira, da ju liđi Glave, što Vam neda mira. Liđeni tak tuge, otcu i majki budte, negledež na Druge, na veselje svugde." Mislim, da sam Vam tiću pogodio, upravljajuć riečih na dječicu Vađu, jer njihova sreća i radost je i sreza Vađa.

---

razloga budući da je bosanski biskup bio austrijski podanik, pa zbog političkih prilika nije mogao nesmetano obavljati svoju službu: v. A. Zirdum, *Pisma bosanskih franjevaca 1850-1870*, Plehan 1996., 18.-24.

²¹ Fra Paskal Vujičić, do imenovanja za apostolskog vikara u Bosni i Hercegovini bio je biskup u Pulatti u Albaniji, a potom u Aleksandriji u Egiptu. Uprava Provincije je provela prije anketu među časnijim i starijim franjevcima, koji su predložili četiri kandidata (Jaku Baltića, Domina Čuru, Grgu Martića i Blaža Josića), ali je Rim odbio kandidaturu ove četvorice, i za apostolskog vikara postavio Vujičića nakon iznenadne smrti Sebastijana Frankovića: v. A. Zirdum, n. dj., 18.-24.

²² Tugomila (1865.-1877.), v. bilješku 8.

Hvala Bogu, da ste se skupa s dragom si suprugom oporavili, s toga tuga daleko nek je od Vas, ali tugi mila nek je uvijek kod Vas. Pozdravite mi jih dakle sve a osobito mnogocijenjenu suprugu Svoju, a napokon si uzimam slobodu liepo Vas još jednoč pozdraviti ostajuć

Vaš

najponizniji sluga
Jos. Stadler

U Rimu na sv. tri kralja 1866.

11.

Stadler piše o ljubavi za maternji jezik; o duhovnom vjerskom stanju u Italiji u kojoj su najvidljivije ekstremne struje i protivnici Crkve i struje inspirirane evanđeoskim osjećajima prema siromašnima. Zahvaljuje na poslanom novcu.

Poglaviti gospodine!

Dobro je svagdje - veli se - nu najbolje je kod kuće. Tako se i meni sbiva. Liepo je slušati Talijana sloveće ga ugladjenim svojim jezikom, a dade se poslušati i tvrdi jezik njemački; nu najliepše mi se rači materinskim što god čuti glasom, u kom niti je šta odviše tvrda, niti odviše mehka, nego se mehko s tvrdim liepo spaja te kao medju dvima granicama razlega. Naravski je dakle, da se veselim, kad odakle list dobijem, a naročito onakov, koji je za mene neiskusna pun nauke.

Iskreno Vam mogu reći, Poglaviti Gospodine, da me je neizmerno veselilo, što sam iz obajuh Vaših listova uvidio, da su Vam se spasonosne poslovice iz sv. pisma duboko u srce uvriežile, da su Vam upravo one utjeha u bolesti, vodja u poslovih Vaših bile; u sadašnje bo doba žali bože baš protivno biva, jer se za vjeru malo ili ni malo haja. I naš nam se puk malo po inalo kvari, premda, usporediv ga s inimi narodi, u mnogih još stvarih prednjači. Nu tomu se doista čuditi moram, što se u Italiji, kako možda nigdje, tako znatna razlika izmedju dobra i zla elementa opaža. Nigdje takvih buntovnikah kao u njoj; nu nigdje opet tako tvrde i žive vjere nejma kao upravo u njoj. Nemogu se dosta nadiviti motreći, kako se je u Rimu staro i mlado bogato i siromašno, malo i veliko uz vjeru dušom i tielom priljubilo. Nejma stidu mjesta, gdje se vjere tiče, kao da jim je rieč Isusova u srcu ukljesana: tko se mene stidi, i ja ću ga se na sudnjem danu stiditi. Čovjek nemože upravo da vjeruje, dok vlastitima očima nevidi. Nedavna održavaše se ovdje u njejoj crkvi obhod. Na čelu idjaše jedan nadbiskup noseći ovelik drven križ, a za njim čitava povorka koje grofovah, koje principah, koje druge velike gospode, zaodjevene dugom prostom odjećom, opasane užetom, obuče-ne sandalami, a prieko lica koprenom pokrivena. Vidiš jih zastidio sam se punim pravom, promislivši, kako bih se ja, premda klerik, bivši u Zagrebu stidio bio u sprovodu križ prednositi, dočim si to ovdje - kao što je i u istinu - za čast smatraju. Ta Vam gospoda sbor nekakav sačinjavaju, te jih više putah vidjamo, gdje vrećom o

ramenu od kuće do kuće prositi idu (s toga se zovu Sacchoni?). budući da Rimaljani znadu, da su ti prosjaci roda gospodskoga, koji jedino iz ljubavi kršćanske za druge prose, milostinju daju obilnu. Razumije se samo po sebi, da se ta milostinja siromakom poslie porazdieli oli na drugu koju dobru svrhu upotrijebi. Smiešno je, što ta gospoda i u svoje kuće prositi idu: ništa jih dakako u tom nesmeta, jer jih koprena prikriva.

Nije dakle ni čudo, što i prost puk, povadjajuć se za tako liepim primjerom, živu vjeru imade. To sam takodjer kod gore napomenutoga ophoda opazio. Kad se je najme blagoslov sa Prisvetim davao, puk zaviknu: Živio Isus otajstveni (Eviva il Signore Sacramentato). Povrh toga vidjam malo ne svaki dan, kako su izpoviedalnice i u radni dan zaokupljene, a veliki broj gradjanstva ide malo ne svake nedjelje k sv. izpoviedi i pričesti.²³ K tomu doprinaša mnogo sigurno i to, što je ovdje razsvjetljene gradu o većih svetkovinah: sad na čast Mariji, sad na slavu S. Petru itd. Nu najglavniji je uzrok tomu bez dvojbe Sam Stup naše sv. crkve, u koga se doista svaki pravovjerni ugledati može. Mogu reći sudeć po izvanskom, da ga Rimljani ljube i veliko u njega pouzdanje imaju. Bio sam i sam jednom tomu očevidad. Opaziv neki siromak svetoga oca u kočiji, podigne u vis svoju molbenicu, hoteć mu tim naznačiti, da uzme i štije; pak gle odmah dojaši konjanik od tielesne straže k siromaku i molbenicu svetom ocu uruči. Stvar je ta doduše u sebi neznatna, nu ipak se odatle vidi, da ga djetinski ljube.

Budući dakle da takvu glavu imamo, vrijedno je a i pravo, da i uda dobra budu. Stoga mi bi vrlo milo čuti, da i Vaša mila djeca u nabožnosti napreduju. Nu to drugčie nemože ni da bude, jer uz vatru i okolostojeće se stvari ugrijati moraju. Pametnu jedno oko dosta! Od moje Vas strane lijepo i goruće prosim, da milostivu Svoju Gospoju zamolite, da joj gleda pobožnost k prečistoj Djevici udahnuti, tako da jim ta pobožnost već od malena bi nek u krv prodje, jer doista nejma boljega sredstva ni hasnovitijega lieka, kako da se djeca u sasvim pokvarenom svijetu u čistoći i nevinosti uzdrže, nego upravo Ona, koja je Djevica nada djevice.

Vi ste me, Poglavitu Gospodine osramotili poslav mi novacah, jer sam se u svom zadnjem listu zlo valjda izrazio te Vi, budući dobri i ondje potrebu uvidjate, gdje je nejma, odmah mi poslaste novacah, da si potrebite stvari nabavim. Istina je, da jih mogu dobro upotriebiti, jer ako mi i nisu nuždni, a ono su koristni, jer sad novomisnikom treba kakav dar dati, sada za misionare kakvu milostinju podieliti: nu ipak mi je žao, da sam Vas uznemirivao, s toga prostite nehajstvu mojemu, nu ujedno i liepu primite hvalu koli na daru toli na čestitki i razjasnenih mi pravilih.

²³ To je vrijeme donijelo na području pobožnosti dalekosežan i trajan preokret: i u euharistijskoj pobožnosti, štovanju Srca Isusova, štovanju Marije, kao i u liturgijskom pokretu. Pobožnost je postala osjećajinja, pod utjecajem romantičarskog oduševljenja za sve što je podsjećalo na srednji vijek, ali su i namjerni utjecaji, osobito isusovaca, igrali znatnu ulogu: v. H. Jedin, *Velika povijest Crkve*, Zagreb 1987., VI/1, 642.-652.

Uzpišite li kada u Mitrovicu, propitajte, molim Vas, za moga strica, jer mi više od dvie godine nije ništa pisao.

Bratja moja Vas liepo pozdravljaju zahvaljujuć se srdačno na pozdravu. Oprostite što mi je ovaj list krnjav i proti volji mojoj, jer će skoro u školu zvoniti a list mora da bude gotov s bog prilike, kojom ga kanim poslati.

Konačno si uzimam slobodu Vas i vriednu obitelj Vašu liepu pozdraviti ostajuć

Vaš

najponizniji sluga
Josip Stadler

U Rimu 11/5 1866.

12.

Stadler spominje moguće okupljanje biskupa cijeloga svijeta u Rimu, teži vjerskim istinama bolesnog prijatelja i zaštitnika, sjećajući ga se u molitvama.

Poglaviti Gospodine!

Iza vedra biva kiša, a za kišom vedro se opet ukazuje nebo. Tako se sbiva i s nami: izza radostnih sliede nam dani žalostni, i na opak: izza teška posla praznuje se malo, a po praznovanju treba opet ruke na djelo. Pak drugče nam nemože ni da bude; putnici bo smo na zemlji ovoj, gdje nas nevolja prati, kamogod se okrenemo. Poslije dvomjesečnog praznovanja evo i nas opet u Rim, gdje duh malo odapeti treba na novo napeti. Bog bi dao, da nas politički odnošaji ni ove godine u nauku nesmetu! U Rimu je doduše sve mirno, ali ako šta izvana bukne, lahko se i ovdje mir poremeti. Medjutim kako čujem - sveti se otac malo ili ništa neboji, da On se tako ponaša, kao da stvari najbolje stoje; jer gdje drugi mniju, da će Rimu odzvoniti, On u njegovoj sriedi sasvim drugče snuje. Glasa bo se, da će se dojdue nove godine u Rimu dvostruka ako ne trostruka velika svečanost držati: da će se najme stoljetnica svetoga Petra slaviti, množina slugah gospodnjih u knjigu svetacah uvrstiti i može biti crkveni sabor sazvati. Biskupi su cieloga okruga zemaljskoga već pozvani, da se ovamo upute.²⁴ Njeki, da je poziv pogodben, a neki da nije. Bilo kako mu drago, čini se, da ćemo svakako ove godine nješto osobita doživjeti. Vrlo bi mi bilo drago, da koji i od naših biskupa ovamo dojde u slučaju, ako se rečena svečanost obistini. U ostalom neznam, da li se je šta izvanredna dogodilo. Morate dakako uzeti to odnosno, jer ja nedvojim ni najmanje, da se mnogo koješta ovdje zbiva, što bi Vas znati zanimalo, ali dok takova što do mene dojde, mora i nesjetnu djetetu u Rimu poznato biti.

²⁴ Ova informacija pokazuje da je Stadler s pažnjom pratio zbivanja u Crkvi. Papa Pio IX (1846.-1878.) je dva dana prije Sylabusa (6.12.1864) prvi puta spomenuo da želi sazvati opći sabor. U najstrožoj tajnosti su iznosili svoje mišljenje najprije kurijalni kardinali, a onda su pod obvezom šunje obaviješteni i drugi biskupi. Prilikom 1800. godišnjice smrti Petra i Pavla Pio IX je iznio svoj plan o sazivu sabora.

Stvari nam dakle stoje ovdje dobro i zlo, kako jih tko smatra, izvjestno se znade malo ili ništa, sve je više manje puko nagadjanje. Nu kako je, Poglavití Gospodine, s Vami? Sa žalošću začuh, da još sveudilj kuburite. Jedno me samo tješi, a to jest, što mislim, da sve te nesgode uztrpljivo podnašate. Istina je, da je bolest, ako se fizični smatra, zlo i to zlo veliko, ako se na um uzme tuga i žalost kako djece, tako i ljubljene Vaše supruge; nu budući mi kršćani negledamo toliko na bol i žalost, koliko na kriepost uztrpljivost i podanost u Božje ruke, nedvojim, da ste se i Vi sasvim pravičnosti božjoj povjerali, znajući dobro, da je Bog i onda, kad nas bičem nevolje i žalosti kuša, naš otac, koji brižno osobito za onu djecu skrbi, koja mu se djetinjski priporiči. Promatrajuć više putah te istine naše katoličke vjere, mogu Vam reći, da se upravo veselim, što za stalno znamo, da je Bog onaj, koji nam sreću šalje, da je On isti onaj koji nam radosti tjelesne krati samo zato, da nam vječne poveća; te se nemogu dosta načuditi, kako mogu muke bolesti uztrpljivo ponašati oni, koji za Boga neće da znadu. Pogledamo li pako prave katolike, opažamo jih u bolesti i zdravlju, sreći i nesreći uvijek vesele, jer je isti onaj, koji jih kadkad suncem ogrije, a kadkada bičem ovije. Što vam indi, Poglavití Gospodine, k Vašem imendanu bolje znadem želiti, ako ne ono, što je Bogu dražje, a i Vam spasonosnije. Neuzkolebivim zdravljem nek Vas Bog obdari, ako predvidja, da će Vam na veću biti sreću: vidi li pako sveto oko njegovo da će bolest većim jošte uroditi plodom, dragocienu uztrpljivost nek Vam On podieli. Nu duh budni budi u bolestnu bud u tijelu zdravu nek Vam uvijek u jednom te istom uzdrži cvietu, da samo za vjeru bije srce i Domovinu. Što se uztrpljivosti tiče, nemislim ni najmanje, da se u njoj podpunoma nevjēzbate, jer ste sekako mi jednoč pisaste- sa životom Joba dobro poznali. Ako s uma i uzmemo, da Bog uztrpljivost osobitim načinom nagradjuje, jer Isusu patećemu sličniji bivamo; ako se ni neobazremo na to, da je bolje iz nužde praviti kriepost, nego li neuztrpljivo podnašati, što nas narav trpiti sili: jedina već ta misao, da Vi u bolesti ljubezljivost vriedne supruge Svoje sve većma uvidjate, koja neprestano dan i noć za Vas skrbi i gleda, kako da Vam bolje ugodi, jedina ta misao -velim- može vam gorku bolest zasladiťi, tužnu žalost raztjerati. Pogledate li pako na veselu dječicu Vašu, koja Vam tužne čase svakojako razveseliti kani, i nehotice Vam se srce razigrava i Boga blagoslivlja, što Vas je takvim plodom obdario i tako stranom ono naknadio, što Vam je s bolešću uzeo. Bolje Vas u bolesti Vašoj neznam utješiti, nego šaljuć Vam evo sliku svetoga oca, koji usried svih svojih nevoljah i nesgodah neuzkolebiv stoji kao klisurina. Primite indi iskrene moje želje u znak velikoga prema Vam štovanja, u znak zahvalnosti moje.

Napokon Vas liepo molim da mi odsele skloni izvolite biti, kao i dosele.

Buduć da neznam, da li ste moj prvi list dobili, s toga Vam i ovaj puta na listu i u njem poslanom mi daru liepo zahvaljujem.

Što se moje malenkosti tiče, ja sam hvala Bogu i Mariji - zdrav zadovoljan, ništa mi nemanjka, na ništa se potužiti nemogu. Dao Bog, da nauke mirno dovršiti uzmagu!

Konačno si uzimam slobodu Vas i vriednu suprugu Vašu ujedno s milom Vam dječicom liepo pozdraviti ostajuć

Vaš

najponizniji sluga
Josip Stadler

U Rimu 19/11 1866.

Ovdje je prepoštovani otac Kajo Agjić,²⁵ po kom Vam svoj list i šaljem do Austrije. On putuje u Beč neznamo kamo! Valjda će iz Trsta list po pošti u Zagreb poslati, odakle će ga Veleuč. G. Antun Kržan²⁶ dalje odpraviti!

Na poleđini drugom rukom pisano:

Mladi doktor i bogoslov po meni je list ovaj na Kaja naputio, da ga kamo valja ponese, i tom sgodom puno mi je milo Vam i Vašim Božju nazvat pomoć.

In patientia vestra possidebitis animas vestras stara je i neprevarljiva besēda.

Preporučite Bogu nebog naš narod, o koj se neprijatelji - neznaš koji je gorji - otiljmu. Liepo mi pozdravite o. gvardijana etc. etc.

Vaš poćitatelj
Voršak kanonik

Stadler piše Brliću da je u zavodu koji vode isusovci, da se prema tome, kao klerik sprema više za pastoral. Klerici plemićkog podrijetla, pred kojima su, samim tim, i izvjesnije crkvene časti, moraju stvarati veze s velikašima. Isto tako, on se s politikom susreće onoliko koliko ima doticaja s Crkvom. Boji se da će Talijani proćjerati studente iz Rima. Źali da se za Bosance neće puno napraviti i osobito da se neće u Brodu za njih otvoriti realka.

Poglaviti Gospodine!

U Rimu 3 svibnja 1867.

Stranom zapriećen, stranom miožda i nemanan mišljah danas ćeš sutra ćeš na Vaš list odgovoriti, pak tako me zateće i uskrs. Duže se – rekoh – neda odvlaćiti: treba pero u ruke. Pak i u istinu već odlučih ovih danah Vam pisati, kad al eto me i drugi Vaš list s nova na moju dužnost opomene. Zahman mi se je indi izprićavati!

Na Vaš posljednji list kratko želim odgovoriti; samo se bojim, da nebudem dosta razumljiv. Neznam, da li sam Vam prve već godine život, koji ovdje vodimo, opisao: koliko se sjećam, mislim, da jesam. Vi znate dobro, da obće pitomcem u zavodu a napose onim u sjemeništih nije na volju držati se

²⁵ Kajo Adžić (1805.-1892.), franjevac, profesor teologije, ućen i plodan pisac.

²⁶ Antun Kržan (1835.-1888.), studirao je teologiju u Rimu, profesor dogmatike, na rektorskoj stolici naslijedio Matiju Mesića. Pisac mnogih teoloških djela.

ovoga ili onoga reda, nego zakona propisana. Red također zahtjeva, da pitomci barem stališta svećeničkoga neizlaze bez dozvole vanka. Od toga ćete moći zaključiti i Sami, da meni nije moguće u Rimu osobita poznanstva praviti. Istina je, da ima i u Rimu pitomacah stališta svećeničkoga, koji ne samo mogu, nego - ako se nevaram - i moraju veće kruge polaziti i s velikašimi se upoznati; nu to su klerici, koji su roda plemenita te određeni danas sutra budi biskupi budi drugi koji veliki prelati biti. Ti su pitomci ovdje poznati pod imenom "Academia ecclesiastica". Vi ste može biti mislili, da sam i ja u takvom zavodu. Nu nije tomu tako. Njim polag svoga zvanja, na koje su pozvani, prednaleži sve ovo što god ste Vi o meni natuknuili. Svrha pako pitomcem našim sasvim je druga, sasvim različita. Mi ne samo, da nismo na veliko što pozvani, nego baš protivno. Naši su zakoni - kako mislim - glede bitnosti još isti oni, koje nam je Sv. Ignjatija Lojola, glavni utemeljitelj zavoda, ostavio. Polag njegove naredbe imamo se mi danas sutra više pukom baviti i slovo Božje navieštivati. Nije tim rečeno, da se mi nejmamo o tom brinuti, kako je u svietu; pače tvrdim, da je u tom uključeno. Jer komu je tako rekuć jedina svrha pukom se baviti, tomu je bez dvojbe i dužnost prije ga točno poznavati. Zahman bo je bilje poznavati, kojim se rane liečiti dadu, ako tko ranah samih nepoznaje.

Glede toga pako mislim, da je ovdje u zavodu dovoljno skrbljeno. Imajuć to pred očima, mislim da se neću prevariti, ako rekнем, da od toga samo po sebi već sliedi, da mi izvanjske politike nemožemo onim okom pratiti, kojim ga prate oni, na koje to budi izključivo budi kao stvar glavna spada. Mi ju na toliko pratiti moramo, na koliko ona u crkvu zasiieca, te gledati, da ona u svojih činih nepodje dalje, nego bi i mogla i smjela. A osim toga neda se ni pomisliti, da bi se mi timi stvarmi bez užtrba naših naukah za sada više baviti mogli. Koliko je u tom istine, neću da sudim, jer izkustva nejmam: Vaša me pako dobrotа osjegurava, da ćete mi kroz prste gledati, ako sam zaišao: a Vaše me je prijateljstvo i sklonost Vaša prama meni uslobodilo, da sam može biti smjelije govorio.

Ako Vam, Poglavitu Gospodine, i želim da budete prorok: nebi mi doista bilo drago, da se obistini ono, što ste u Svom drugom listu napomenili: da se najme već ove godine povratku momu iz Rima nadate. Jer, ako nas Talijani nepro-tjeraju - od čega nas Bog sačuvao- mislim ja osim ove još dvije godine s Božjom pomoći ovdje probaviti. Ja sam ovdje istom petu godinu: tri sam godine mudroslovje učio, a sada sam tekars u drugoj godini bogoslovlja: preostaju mi indi dvie pune još godine. Kad sam već u govoru o philosophiji, molim Vas, nemojte mi na naslovu napisati niti "doktor" niti "reverendris", jer se naši pitomci onim prvim naslovom nesluže, dok iz zavoda neizdaju, a ovim drugim samo svećenici. Što se moga zdravlja tiče, mogu doista Bogu zahvalan biti, jer me ovih pet godinah jošte bolest na krevet bacila nije.

Liepo Vas molim, da mi stricu pišete i u moje ga ime zamolite, da me se sjeti te mi koju rieč napiše. Ovih pet godinah dobih od njega jedan jedini list,

premda mu svake godine pišem. Ove školske godine sam mu po o. Kaji do Zagreba i jednu škatuljicu poslao: još dan danas neznam; da li ju je primio.

Moj drug g. Žerjavić i g. g. oba Voršaka liepo Vam ozdravljaju.

Vaš sam prvi list poslao bio svetlomu grofu Gučetiću, da ga pročita; čujem, da ga je s dopadnošću čitao. Čuo sam prieko g. Voršaka da ste nakanili bili u Rim doći, što me je veoma razveselilo. Nebi li mogli to u društvu s Preuzvišenim g. biskupom Strossmayerom učiniti, koji će oko Sv. Petra ovamo na svečanost doći?

Vrlo mi je žao, da se siromašnim Bošnjakom još nikako pomoći nedade. Plemeniti Vaši nazori glede njih čini mi se da se neće izpuniti. Prije se je govorkalo, da će se za nje u Brodu realka uvesti, a sada je sve zamuklo. Mogu Vam reći, da mi je žao, što nam tako braća naša zaostaju, jer sam osvjedočen, da su s jedne strane u nauku zaostali, a s druge se sigurno mnogi talenti zakapaju, koji bi danas sutra crkvi i domovini na korist biti mogli. Činite što više možete, da jim pomognete, a ujedno Boga molim, da nam i ono podieli što je silam čovječanskim nemoguće. Isto nam je to činiti i glede cieloga našeg siromašnoga naroda, jer kudgod se okrenemo, svagdje zagledamo kuburu i nevolju. - Konačno Vam liepo i srdačno zahvaljujem na daru, što ste mi poslali. Izručiti izvolite kako liepu hvalu na pozdravu tako i zahvalan odzdrav mnogocienjenim gospojam: Vašoj i generalici Šajatovički.²⁷ Napokon srdačno pozdravljajuć Vas i

cieluu obitelj Vašu ostajem

Vaš

najponizniji sluga
Josip Stadler

14.

Stadler piše o svojim razmišljanjima o budućem apostolatu u narodu i zvanju za koje se pripravlja.

Poglaviti Gospodine!

Prije dva tri dana primih Vaš list. Mogu Vam iskreno reći, da se nisam nikada tako veselio dobivši od Vas pismo, kao baš ovaj puta. A kako to? pitat ćete me. A ja ću na to u kratko zato, jer mi je uvijek hodilo po glavi, da sam Vas u zadnjem listu uvriedio, rekav Vam u njem moj na nikakvu izkustvu neoslanjajući se sud. Nije dakle čudo, ako sam se razveselio vidivši, da se Vi s menom posvema slažete. Nu radost moja nestoji u tom, što sam razumio, da se mi bi rek subjectivno slažemo, jer bi to značilo, da mi se tudje mnienje dopada, dokle se s mojim sudara: nego ona mi se oslanja na samu tvarnu istinu. Osvjedočen sam bo skroz i skroz da je naš siromašni narod sasvim pripravan duševnu hranu primiti, nu nejma ih dosta, koji bi mu je pružili. Nevelim ja tim, da ću ja takav biti, nego to samo hoću da reknem, da bih takav morao, a gledeć na sredstva, koja ovdje imam i mogao biti. Da li sam pako

²⁷ Katarina Šajatović, sestra Ignjata Alojza Brlića, udana za generala Antuna Šajatovića.

milosti Božjoj odgovorio, kako treba, to je drugo pitanje. Bilo kako mu drago, to stoji, da stvari kod nas - kako i Sami velite - vrlo zlo stoje i to ne samo glede duša nego i glede na izvanjske potreboće. Bog bi dao, da se stvari na bolje okrenu!

Što se pisamah tiče, koja ste momu listu priklopili, učinio sam, što sam mogao. Ucinak Vam nemogu reci, jer ga niti sam neznam. Preuzvišenoga biskupa ovdje više nije, s toga sam pismo odmah Precastnomu G. Voršaku poslao, jer On njegove stvari ovdje obavlja; a jucer cuh, da i G. Voršak kuci ide, danas ga idem posjetiti, s toga mislim, da će Vas On o tom ustmeno obavijestiti. Oprostite ja moram list zaključiti, vrieme je, moram skoro ici k recenom Gosp. a ipak sam mislio, da je bolje, da i nješta napišem, nego ništa. Liepo Vas indi pozdravljam skupa sa Vašom vriednom suprugom i celom štovanom obiteljiu

Vašom te ostajem

Vaš

najponizniji sluga

Jos. Stadler

U Rimu

8. srpnja 1867.

Bivši još u mudroslovju pisah g. Gjokiću prieko moga strica, nu nisam odgovora Dobio. Sigurno ću Vaš savjet poslušati te na skoro mu neposredno pisati.

15.

O pobožnosti svetom Alojziju Gonzagi i o svojoj brizi za Brličevo zdravlje, koje u svojim molitvama preporučuje zaštititi ovoga popularnog sveca

Poglaviti Gospodine!

Buduć je Rim središte celoga kršćanstva, nije ni čudo, ako se ovdje mnogo više radi, što se na pobožnost proteže, nego na ikojem drugom mjestu. Medju ostalimi djetinskim pobožnostmi postoji i ova: Njekoliko danah prije svetkovine svetoga Lojze²⁸ običavaju i odrasli osim nevine djece svoje molbe na Sv. Lojzu napisati te pisma u kakav krasno izvezen zamotak, sličan ovomu, koji Vam šaljem, metnuti. Na sam svetac ti se zametci iza izpoviedi i svete pričesti koje na oltar koje na škrinju, u kojoj se svetčevo tielo nalazi, postave, gdje njekoliko danah ostanu. Poslie toga vremena pisma se iz zamotakah izvadu i na odredjenom za to mjestu svečano uz pjevku ako ne kadkada i uz svirku sažgu: zamotci se pako običavaju po celom svietu razaslati. Evo Vam dakle- ili bolje Vašoj Vriednoj supruzi- zamotak takav kao svetu uspomenu na sv. Lojzu šaljem, nadajuć se, da ću Vam tim ugoditi, i to tim više, što Vam ja odavle i onako ništa drugo poslati nemogu. Mislim, da će Vam zamotak

²⁸ Sv. Alojzije Gonzaga (1568.-1591.), iz talijanske grofovske obitelji. Stupio u Družbu Isusovu. Umro je pomažući oboljelima od kuge. Proglašen blaženim 1605., a svetim 1726. Crkva ga preporučuje kao zaštitnika mladeži.

osobito zato drag biti, jer je budi na oltaru sv. Lojze budi na škrinji, u kojoj je njegovo sveto tielo, postavljen bio.

Razmišljajuć jedan dan množestvo čudesah koja je sv. Lojza na onih počinio, koji su se u svojih neizlječivih bolestih na njega obratili. To svjedoči sila darovah koje od srebra koje od zlata, štono se uz njegov žrtvenik nalazi: a i sam sam mnoge pripovjesti o čudnu ozdravljenju od bolestih baš Vašoj sličnih u njegovu životu čitao. I Sami će te pogoditi, kamo smieraju moje rieči. Želim najme, da budete zdrav zdravcat. Pak buduć da ste već sve moguće naravske načine što i Bog hoće, bez uspjeha upotriebili, želim Vam od srca, da Vas sv. Lojza svojim mogućim posredovanjem izlječi. Za takva što postići, običavaju ovdje devet danah n.p. šest Otčenašah, Zdr. Mar. i toliko Sl. Otcu itd. u slavu šest godinah, koje je sv. Lojza u družbi Isusovoj probavio, moliti a deveti se dan ispovjediti i pričestiti: nu to zavisi više o pobožnosti svakoga pojedinca. Zato Vas liepo molim, da kakav zavjet učinite, da ćete kakvu malu sliku sv. Lojze za crkvu nabaviti ili takva što, ako brzo ozdravite. Oprostite, Poglaviti Gospodine, što svaki puta o Vašoj bolesti govorim. Oprostite, Neželim sasvim zdrava viditi, nebih o njoj govorio. Ja Vam pako obećajem, da ću Vas se i ja kojim uzdahom kod svetih ostanakah sv. Lojze kadkada sjetiti prolazeć kroz crkvu sv. Ignjata, u kojoj se nalazi.

Konačno Vas, Vriednu suprugu Vašu i cielu obitelj liepo pozdravljam te ostajem Vaš

najponizniji sluga

Josip Stadler

U Rimu 17. srpnja 1867.

Baš mi sada reče naš ravnatelj, da se je lane jedan iz našeg zavoda k sv. Lojzi utekao te zbilja zdravlje zadobio. U istinu se je već o rečenom pitomcu govorkalo, da mu je odzvonula, a sada zdrav. Experto crede Ruperto!

16.

Poglaviti Gospodine!

Sinoć (t.j. 28. prosinca) sam baš na Vaš list sgotovio, a danas mi već i drugo Vaše pismo stiže. Dobro ste opazili, da me veseli, kad pismo od Vas primim. Da je tomu tako, svjedoči i to, što se ja u obće kadkad listu nadam i onda, kada nejma nade, a to samo zato, što rado lista čitam.

Ja ću gledati čim prije Prepoštovanomu otcu Blažu Josiću list ili sam uručiti ili mu ga kako poslati.

Na badnjak sam se s grofom Gučetićem sastao; nu buduć da nisam mnogo s njim razgovarao, nemogu Vam o njem ništa ni objaviti. To će Vam rečeni otac bolje znati učiniti.

Liepa Vam hvala na pozdravu i čestitki k novoj godini. Ozdravljavjuć Vam svim liepo ostajem

Vaš

najponizniji sluga

Josip Stadler

29. 12. 1867.

17.

Stadler čestita Brliću imendan i blagdane, opisuje burne događaje u Rimu i borbe papinskih i francuskih jedinica s Garibaldijevim četama. Ujedno piše da će uskoro biti zaređen za svećenika.

Poglaviti Gospodine!

Njekoliko danah prije nego sam Vaš list primio, posjetě mene i moje druge našince oba Prepoštovana otca Blaž i Mihovilj sa velepoštovanim ocem Jerkom: to se sbude u nedjelju prije Vašega imendana. U Petak - ako se nevaram - sliedeće nedjelje dobijem Vaše pismo te odem sutra dan na Vaš svetac sa mojima dvima drugovima do Ara Coeli - a k rečenim ocem u pohode. Tud bjaše govora o svačem, a poimence o Vam kao svečaru. Onomadno na Vas spominjanje budi Vam čestitka kao za isti svečani dan; nu nedvojeć, da Vi zakašnjene nećete prezrieti čestitke, neustručavam se to sad učiniti. U kratko ali iskreno Vam želim, da Vas Bog svojimi obdari milostmi obilato, da uzmognete po njegovoj svetoj volji puno djelovati na korist crkvi, domovini, Sebi i cijeloj obitelji Svojoj. Tako Vam i novorodjenac Vaš stupao! Povrh toga Vam i vriednoj supruzi Vašoj ujedno i djeci Vašoj k novoj godini sve želim, štogod si i Sami spasonosna i dobra želite. Primite te želje u znak moje prema Vam iskrene ljubavi.

Znadem dobro, da ste mnogo koješta o Rimu čitali, dok je burno ono vrieme trajalo; nu neće Vam može biti nedrago biti, ako koju o tom napomenem.

Mi bijasmo druge polovine mjeseca listopada jošte izvan Rima na našoj vili, kad se je već stalo govorkati, da Garibaldinci sad na ovo sad na ono selo udaraju. Rečena pako sela neleže od naše vile više od nekoliko satih udaljena. Medjutim naši starešine odlučē, da se svršetkom praznikah po navadi duhovne vježbe od punih osam danah prave. Mene sa još drugom dvojicom pošalju u Rim, da nove pitomce, ako bi koj nadošli, po običaju dobro primimo. Nebismo ni puna tri dana u Rimu, kad al eto glas se ču, da će Francesi u Rim doći. Naši budu odmah dakle iz vile odazvani u Rim, da nam se i onaj dio kuće napuni, u kojem su Francezi, prije nego su Rim ostavili, stanovali bili. Drugi dan poslie kako su naši u Rim stigli počnem i ja duhovne vježbe ujedno s drugima. To Vam je ono vrieme, u koje je može biti najveća bila pogibelj. To sam indi vrieme medju zidinami šuteć sproveo nečuvši prieko dana ništa drugo osim gruvanja po kojega topa, koje ponajviše nije drugo značilo, nego da se pučanstvo u svoj stan povuče. Baš na večer prije nego ćemo duhovne vježbe završiti, reče nam izvaredni duhovnik, da su Francesi u Rim stigli te tako za sada sva pogibelj odstranjena. Vojske je dakle u Rimu bilo dosta, kad al na jednoč Rim se skoro sasvim od vojakah izprazni, samo gdje mogaše se po koji spaziti: skoro se svi odputiše proti Garibaldincem čini mi se na okrugli brieg (Monte rotondo). Tud dodje i do bitke, od koje su se slavodobitno znani,

Papinski vojnici i Francezi u Rim povratili.²⁹ Vrlo me veseli, da sam i sam svečani ulaz viditi mogao. Napried je išao general Kanzler sa francuzkim generalom F... i sa cijelim generalstabom, a poslie njih nekoliko hiljadah (neznam koliko) vojnikah koje na kolih, koje na konjih, koje pješke. Cviećem su ih Rimljani posipali i dugotrajnim jih "Živio" pozdravili. Dan prije dopraćeni su bili zarobljeni u bitki Garibaldinci; čekao sam i gledao da i nje vidim, nu nisam jih mogao dočekati, jer se je bilo već skoro smračilo te sam morao kući ići. Izza toga sve do sada, koliko je meni poznato, bjaše sve mirno, što nam Bog, kako se nadamo, i u buduće podielio. To ću još napomenuti, da su Garibaldinci našu vilu bili posjetili, poslie kako su se naši već u Rim povrnuli. Čujem, da su štete od dosta škudah načinili. Hvala Bogu, da nas nisu ondje zatekli; tko zna, bili nam naših crvenih talarah bili štedili!

Ništa Vam više osobita nejмам objaviti nego to, da će me ove godine, ako Bog da i Bl. Dj. Marija za mene uzmolí, u subotu prije Prisv. Trojstva sigurno, ako ne već na Veliku Subotu (što neznam), zarediti. Bilo kako mu drago, ja se liepo u Vaše i mnogocienjene Vaše supruge molitve priporučujem, da se čim dostojnije na veliki taj čin pripraviti uzmognem.³⁰ Konačno Vas obadvoje skupa s cijelom Vašom obitelji liepo pozdravljam te ostajem

Vaš

najponizniji sluga
Josip Stadler

Pozdravlja Vas kanonik Voršak

2. 1868.

Ove je godine došao u naš zavod jedan iz senjske biskupije imade nas dakle četvorica.

²⁹ Šezdesete godine 19. st. bile su posebno dramatične. Pio IX. je primljen s oduševljenjem kad je 1846. sjeo na stolicu sv. Petra. Crkvenoj Državi dao je ustav, po kojem je otvorena mogućnost, istina skromna, da i narod participira u vlasti. No, nakon ubojstva njegovoga prvoga premijera, grofa Pelegrina Rossija u studenom 1848., i revolucije u Rimu, papa je pobjegao, promijenio stav, i s francuskom vojskom ponovno osvojio Rim. Slijedila je duga borba s ujediniteljem Italije, pijemontskim premijerom Cavourom, koja je završila u ožujku 1861. proglašenjem Viktora Emanuela kraljem Italije. Rim je štitila francuska posada, koja je odbila pokušaje vode ustanika Garibaldija 1862. i 1867. da ga osvoje. No, francusko-njemački rat 1870.-71. prisilio je Francuze da se povuku iz Rima, što je omogućilo Pijemontčanima da ga osvoje 20. rujna 1870. Time je srušena Crkvena Država koja je postojala cijelo tisućljeće.

³⁰ Stadler je zareden za svećenika krajem svibnja 1868., a Mladu Misu je služio 7. lipnja 1868. u kripti sv. Petra u Vatikanskoj bazilici.